

cze, funkcje opiekuńcze, postawy opiekuńcze, sytuacje opiekuńcze, czynności opiekuńcze i atmosferę opiekuńczą. Liczba składników strukturalnych sprowadza się tu do syntetycznego wystarczającego minimum, koniecznego warunku aktualizacji właściwego przebiegu opieki. Jest to model rzeczywistej opieki.

Różnorodność przejawów ludzkiej aktywności w dziedzinie opieki, ujawnia potrzebę wyodrębnienia jej różnych wcieleń, czyli kategorii. W tym punkcie swoich rozważań Zdzisław Dąbrowski wskazując na powiązania pedagogiki opiekuńczej z innymi dziedzinami życia i działalności wyodrębnia jej różne kategorie – kategorię opieki, rodzinną, społeczną, leczniczą, religijną, moralną, prawną, wychowawczą i ekonomiczną. Najwięcej problemów sprawia zdaniem autora wyodrębnienie opieki jako kategorii wychowawczej. Proces opiekuńczo-wychowawczy jest bowiem często widziany jako nierozdzielny. Należy jednak dokonać rozdziału, aby uniknąć pomieszania czy nakładania się pojęć. Kolejny rozdział został więc poświęcony ustaleniu relacji między opieką a wychowaniem.

Z przeprowadzonej analizy wynika, że relacje mają w większości charakter obiektywnych zależności. Pojęcie „opieka” i „wychowanie” najczęściej krzyżują się choć czasem są sprzeczne, przeciwne, tożsame lub niezależne.

Ostatni rozdział omawia podstawowe swoistości aksjologii opieki. Autor stwierdza, że opieka opiera się przede wszystkim na wartościach allocentrycznych, wyprowadzonych bezpośrednio z wartości najwyższej – człowieka-podopiecznego.

go. Wartości te są kategoriami realnymi zawierającymi się w osobie i egzystencji podopiecznego.

Porównując obydwie części książki wyraźnie widać jak rozwinęła się pedagogika opieki. Z działalności społecznej, „odrchu ludzkiego serca” stała się samodzielną dyscypliną naukową z zapleczem metodologicznym i teoretycznym.

Zdzisław Dąbrowski w bardzo przejrzysty sposób przedstawił dyscyplinę naukową, którą się zajmuje. Bardzo pomocne są liczne wykresy i tabele szeregujące zwięźle i obrazowo omawiane tematy.

Trzecia część prezentowanej książki, również autorstwa Zdzisława Dąbrowskiego, jest zebraną terminologią pedagogiki opiekuńczej. Autor nazywa ją „przysłowiovym gwoździem programu” ze względu na nowatorstwo i innowacyjność ujęcia. W porządku alfabetycznym zostały przedstawione podstawowe pojęcia, którymi posługuje się pedagogika opiekuńcza. Jednocześnie część ta jest jakby syntetycznie zebraną interpretacją części drugiej i umożliwia szybkie znalezienie potrzebnego terminu. Uszeregowanie hasłami w formie słownika jest bardzo przydatne dla studentów a także dla osób zajmujących się zawodowo opieką nad dzieckiem.

Choć autor głównie trzecią część nazywa nowatorską, wydaje się, że cała praca zasługuje na takie miano. Nie tylko ułatwia studiowanie, ale także przedstawia w sposób skondensowany duży zasób informacji o tej młodej, ale wciąż dynamicznie rozwijającej się dyscyplinie naukowej.

Anna Sobków

Domus et Familia – ideały życia rodzinnego, red. Ilona Błaszczyk i Juliusz Jundziłł, Bydgoszcz 2000, ss. 107

Tematyka prezentowanej książki obraca się wokół zagadnień wychowania w rodzinie, przedstawionego w aspekcie historycznym. Na uwagę zasługuje również chęć ujęcia tego zagadnienia tak, aby zaznaczyć aspekty jak najbliższe współczesności.

W literaturze historyczno-pedagogicznej niewiele miejsca poświęca się badaniom historii rodziny, zwłaszcza w bardziej odległej przeszło-

ści, starożytności czy średniowieczu. Tak więc celem niniejszego tomu rozpraw jest ukazanie analizowanych zagadnień tak, aby można je było odbierać w kategoriach zastosowań we współczesnych badaniach funkcjonowania rodziny, a zwłaszcza dydaktyce na kierunkach historii i pedagogiki.

Recenzowana praca składa się z krótkiego Wstępu i artykułów dziesięciu autorów. Wśród

nich są głównie pracownicy Katedry Historii Edukacji i Wychowania w Rodzinie Akademii Bydgoskiej.

Dwa pierwsze artykuły W. Wołoszyn i K. Kalki wprowadzają nas w problematykę rodziny, jej kształt i działania jako wspólnoty. Szkielet problemowy W. Wołoszyn przedstawia nam specyfikę rodzinną oraz istotne cechy wychowania w rodzinie. Autorka traktuje o ważnej potrzebie jaką jest dobrze zrealizowane wychowanie w rodzinie. Należałoby podkreślić, że problem ten jest tylko naszkicowany, natomiast autorka odsyła do bogatej bibliografii tego tematu, co umożliwia, zwłaszcza studentom, samodzielne poszerzenie rozpatrywanego zagadnienia.

K. Kalka rozważa problem rodziny jako wspólnoty tworzącej całość, o nowej jakości widzianej od strony filozoficznej. Trzeba podkreślić również historyczny wymiar tego opracowania, gdyż autor posługuje się materiałem teologicznym z okresu średniowiecza. Poza tym autor prezentuje nurt tomistyczny, co mogło zostać zasygnalizowane w tytule artykułu.

Rodzina skupia najważniejsze wpływy otoczenia, przetwarza je dając środowisku w znacznym stopniu ukształtowaną jednostkę. Tak więc kolejne rozważania dotyczą kształtu i funkcjonowania rodziny i wychowania w Rzymie. Opracowania odnoszą się zarówno do zagadnień teoretycznych, czyli ideałów, jak i realiów wychowania w rodzinie.

Artykuł Juliusza Jundziłła dotyczy analizy jednego z trudniejszych do interpretacji źródeł pochodzących z późnego cesarstwa rzymskiego, mianowicie biografii cesarskich zwanych *Scriptores Historiae Augustae* (SHA), ujętego od strony charakterystyk dotyczących życia rodzinnego, roli i wykształcenia w życiu opisywanych cesarzy. Autor stara się udowodnić, iż problematyka rodzinna a zwłaszcza poziom wykształcenia są elementami, które określają czy dany cesarz jest oceniany jako postać pozytywna bądź negatywna. Pośrednio wskazuje to na osiągnięcie wysokiego poziomu kultury przez społeczeństwo późnorzymskie, skoro elementy tak dziś niedoceniane były głównymi wyznacznikami prestiżu władcy.

Artykuły I. Błaszczyk i A. Ossowskiej wprowadzają nas w problematykę wychowania w rodzinie rzymskiej okresu wczesnego cesarstwa. I. Błaszczyk od dawna zajmuje się poglądami Seneki, jest to więc kolejny artykuł o zapa-

trywaniach pedagogicznych tego filozofa, przedstawiających rodzinę jako środowisko wychowawcze. Zgodnie z założeniami tomu autorka rozpoczyna od zaprezentowania sylwetki, twórczości i działalności literackiej Seneki. Omawia, zgodnie z tytułem, rodzinę jako środowisko wychowawcze w refleksji filozoficznej Lucjusza Anneusza Seneki. Przedstawione również zostały problemy rodzicielstwa jako współodpowiedzialności za wychowanie, udziału innych członków rodziny w wychowaniu, z uwzględnieniem stosunków między rodzeństwem, dalszych krewnych oraz roli piastunki w wychowaniu.

Autorka wykorzystała bogate źródła wykazane w przypisach, znajdujemy również odnośniki do stosunkowo obfitej literatury naukowej. Umiejętnie łączy analizę realiów i zapytrań na życie rodzinne Seneki z perspektywą współczesnej pedagogiki, używając nie tylko terminologii, ale również elementów metodologii pedagogiki i psychologii.

A. Ossowska zajmuje się poglądami moralistów na oddziaływanie wychowawcze osób nie wchodzących w skład najbliższej rodziny. Ogranicza realizację postawionego zadania do analizy dorobku i poglądów Diona Chryzostoma, Plutarcha z Cheronei i Pliniusza Młodszego w stosunku do krewnych i osób nie spokrewnionych, dziadków, wujów, ciotek, służby, niewolników, matek, nianiek, patronów intelektualnych czy rodzeństwa. Prezentowany jest tu ciąg rozważań na temat poglądów moralistów skierowanych nie do rodziców, lecz krewnych i osób mniej spokrewnionych, co stanowi dodatkową wartość artykułu z racji rzadszego poruszania tych kwestii w literaturze naukowej. Uwzględniona została również aktualna literatura zachodnia.

Kolejna grupa artykułów to opracowania B. Stawoskiej-Jundziłł i M. Kosznickiego dotyczące zwłaszcza warstwy średniej świata kultury chrześcijańskiej.

B. Stawoska-Jundziłł kontynuuje tym artykułem badania nad inskrypcjami chrześcijaństwa z Rzymu okresu III-VI w. Analizie tym razem poddany został problem wymiernych aspektów małżeństwa, czyli czas trwania związku na tle długości życia kobiet w poszczególnych okresach chronologicznych. Autorka zestawia w poszczególnych okresach dane liczbowe dotyczące długości życia kobiet, długości związku i (jeśli dane pokazują), jaki był wiek wstępujących w związek

małżeński. Autorka wykazuje, iż kobiety żyły krócej niż mężczyźni. Powodem była najczęściej śmierć przy porodzie. Danych w stosunku do napisów pogańskich jest stosunkowo dużo. Zespół tych informacji nie jest jednak na ogół uwzględniany przez literaturę naukową dotyczącą rodziny chrześcijańskiej. Bazuje ona na przekazach Ojców Kościoła, które nie zawierają tak dokładnych ujęć (aspekt małżeństwa), co umożliwia porównanie realiów i ideałów z życiem uchwyconym wprost.

Drugi artykuł traktujący o późnej chrześcijańskiej rodzinie rzymskiej autorstwa M. Kosznickiego, przedstawia aspekty życia rodzinnego występujące w źródłach narracyjnych u poety Auzoniusza (IV w.), który najpewniej był chrześcijaninem, lecz nie ma wystarczających danych na temat jego ewentualnej przynależności do Kościoła. Możemy tu porównać poezję narracyjną z epigrafiką, pokazującą realia życia. Zaslugą M. Kosznickiego jest zastosowanie przy analizie punktu widzenia pedagogiki, ale i znajomość teoretycznych ujęć tworzących ówczesnie Ojców Kościoła.

Kolejne dwa opracowania W. Brzezińskiego i M. Chołodowskiej prezentują średniowieczną rodzinę polską, jej życie codzienne z punktu widzenia źródeł prawnych i dokumentów klasztornych. Dużą wartością tych artykułów jest fakt, iż można je traktować jak pewnego rodzaju kronikę ówczesnych dziejów rodziny.

W artykule W. Brzezińskiego znajdujemy fragmenty piętnastowiecznych aktów sądowych z zakresu spraw małżeńskich, dotyczących próśb o unieważnienie małżeństwa. Głównym celem autora było przedstawienie dawnej praktyki prawnej Kościoła i sądu w odniesieniu do małżeństwa. Oprócz tego autor prezentuje nam indywidualne dzieje konkretnych ludzi połączonych wię-

zami małżeństwa i to za pośrednictwem przytoczonych dosłownie źródeł, co umożliwił studentom ich dalszą analizę.

Obraz polskiej rodziny średniowiecznej w *Księdze Henrykowskiej* przedstawia nam M. Chołodowska, przybliżając poglądy mnichów henrykowskich na temat małżeństwa, dzieci i dalszych krewnych.

Całość omawianego zbioru prac zamyka artykuł, raczej nie pasujący do tego tomu, poświęcony wizerunkowi rodziny w latach 40 i 50, jaki kreowały ówczesne dzieła filmowe, napisany przez P. Zwierzchowskiego. Artykuł zawiera szkic problemu relacji rodzice-dzieci w filmach socrealistycznych. Autor opracowania za cel postawił sobie wykazanie różnicy relacji rodzice-dzieci przedstawianych w radzieckich i polskich filmach socrealistycznych, zestawiając z tekstami politycznymi, naukowymi i literackimi.

Niewątpliwym walorem recenzowanej pracy jest różnorodność wykorzystanych i przeanalizowanych źródeł. Warto dodać, że użyteczność tych badań jest bardzo istotna, ponieważ aspekt funkcjonowania rodziny rzadko był omawiany na łamach publikacji naukowych.

Podsumowując, *Domus et Familia – ideały i realia życia rodzinnego* jest publikacją stanowiącą istotną pomoc w poznawaniu dziejów wychowania w rodzinie. Forma narracji sprawia, że praca ta kierowana jest zarówno do historyków starożytnych czy wychowania, jak i do pedagogów, studentów lub czytelników słabiej orientujących się w prezentujących zagadnieniach. Bardzo dobre przygotowanie wydawnicze i edytorskie recenzowanej pracy, zachęca do jej przeczytania i głębszej analizy.

Wioletta Rudnicka

Historycy wychowania II Rzeczypospolitej, praca zbiorowa pod redakcją Władysławy Szulakiewicz, Studio Wydawnicze Familia, Warszawa 2000, ss. 192

Praca zbiorowa *Historycy wychowania II Rzeczypospolitej* pod redakcją Władysławy Szulakiewicz wydana przez Studio wydawnicze „Familia” w Warszawie w 2000 roku zawiera referaty przygotowane na konferencję naukową na temat

Historycy wychowania II Rzeczypospolitej. Poglądy – Postawy – Idee.

Texty dotyczą różnorodnej problematyki, a ich forma pisarska ma również różnorodny charakter: syntetyczny, jak i analityczny. Jako